

G. BORROW ETA T. ETXEBARRIA.—Gure mende honen lehen partean Eibarren egosten zen langileriarekiko gizarte-giroa interesgarria dugu gure historiarako, bereziki euskaldun langileak sindikalista eta sozialista ekintzenta zer nolako jarrerak hartzen zituzten ezagutzeko. Giro hura ezagutzeko libururik hoberena Toribio Etxebarriaren *Viaje por el país de los recuerdos* (México, 1968) deritzana dugu noski, naiz eta alderdi baten kidetzatik begiraturik egon. Gerragatik herbesteuraturik, Caracas-en, bere bizitzako azken urteetan idatzia da. Liburu ona, baina memoria hutsez aritzeak berakin dituen xehetasunerako kalteak ere nabari ditu, horren ondoriz zenbait huts egitez. Horietakoa bat da hemen azaldu nahi duguna.

Esan beharra dago Toribioren Biblia zaletasuna ez dela zalantzan jartzekoa. Hori ongi erakutsi zigun eibartarrera zenbait zati itzultzean, *Ibilitarixanak* (Zarautz, 1967) liburua leku-ko. Baina, aipaturiko *Viaje por el país de los recuerdos* liburuaren 102. orrialdean dionez: «unos libritos de perra gorda que un día compré a George Borrow, de paso por Eibar, que si no sabía el caló de los gitanos hablaba un euskera de Goi-erri suave y enjundioso: eran los evangelios y los salmos». Puntu hontan, ez dago dudarik, hariak gurutzatu zitzaizkion gure Toribiori, zeren G. Borrow, *The Bible in Spain*-en egilea, Toribio jaio baino sei urte lehenago hila bai zen. Hau da, G. Borrow 1881ean hil zen eta T. Etxebarria 1887an jaio. Beraz, Borrow-ek euskara zerbait bazekien ere, eta hala zion Oteiza medikuari San Lukas Ebangelioa (1838) itzularazi ondorean

ber-berak egin zizkiola zuzenketak. Baina ez dugu uste Goierriko euskalkian hain egoki mintzatzen zenik, ezta ere Eibartik igaro zenik. Behar bada, bere jarraitzaileen bat izango zen, Ebangelio Ekintzakoa, liburu hura Manuel Azañak espainolertzean, *La Biblia en España* (1921), atera zuen hotsaren eraginezko ondorioz.

Memoria hutsa lagur gelditzen da.

* * *